

1. DE CE TE INTERESEAZĂ FILOSOFIA

Argument

Orice călătorie filosofică începe cu un răspuns onest la întrebarea „de ce m-ar interesa așa ceva”. Dacă te întrebi asta, înseamnă că ai doza de scepticism și curiozitate de care e nevoie pentru o primă întâlnire reușită. Pentru a încerca răspunsul pe care îl aștepti de la mine, trebuie să-ți explic mai întâi cu ce se ocupă, de fapt, filosofia. Aș spune, pentru început, că este un tip de ocupație culturală care a apărut în spațiul european – fără să mai fi dispărut de atunci –, în jurul secolului V î.H., când un învățat grec pe nume Thales (de care probabil ai auzit deja la geometrie) a afirmat că tot ceea ce vedem în natură este, în ciuda aparentei diversități a lucrurilor, făcut dintr-o singură substanță, apa. Așa cum toate produsele de patiserie, deși par foarte diferite, sunt făcute din același aluat, la fel toate fenomenele naturale sunt forme diverse ale unui substrat unic. Iar la mijloc nu este voința zeilor.

S-ar putea să te surprindă faptul că o minte atât de strălucită (Thales a fost unul dintre cei șapte înțelepți ai Antichității) a putut să susțină o asemenea gogomanie neștiințifică și ai fi perfect îndreptățit. Dar trebuie să iei în considerare câteva lucruri. Primul, că suntem cu aproape două milenii înainte de conturarea a ceea ce numim azi *metodă științifică*. Al doilea,

că volumul cunoștințelor despre natură ale vremii era mult mai redus decât ceea ce știm azi. Și, în sfârșit, al treilea – că, la acel moment, era greu să distingi clar o poziție științifică de una mitologică sau religioasă. De fapt, ceea ce este revoluționar în afirmația lui Thales rezidă mai mult în atitudinea și în noutatea demersului său decât în ceea ce spune efectiv.

În ce constă deci noutatea poziției lui Thales? Este vorba, mai întâi de toate, despre dorința de a ști cum anume este alcătuită natura (*physis*, în greacă) și despre credința că putem cunoaște esența lucrurilor dacă ne bazăm pe darul natural al raționalității noastre. Thales face ceva simplu și minunat: privește, gândește și încearcă să înțeleagă cu mintea lui. Apoi, ne spune că ceea ce vedem, ceea ce pare evident și se află chiar sub nasul nostru s-ar putea să fie cu totul altfel și că mărturia simțurilor nu este suficientă pentru a înțelege natura profundă a lumii. Nu în ultimul rând, sugerează că autoritatea textelor și ideilor de până la el (religioase, mitologice) nu este absolută. Ea poate fi contestată dacă avem motive raționale să facem asta. Avem aici, *în nuce*, întreaga strădanie a filosofilor din totdeauna: *dorința de a ști, dublată de un proiect rațional de înțelegere a lumii și de un scepticism sănătos față de autoritatea religioasă sau politică.*

Sună frumos, dar, de fapt, ceea ce propun filosofii este mai degrabă îndrăzneț și periculos. Da, ai citit bine, periculos. Viețile noastre nu depind doar de bunurile pe care le cumpărăm, de hrana pe care o consumăm sau de armatele care păzesc granițele între care trăim, ci și de ideile pe care le împărtășim, de cunoștințele pe care le transmitem cultural de la o generație la alta

și de credințele comune care dau vieților noastre motivație, sens și un anume sentiment de apartenență. Or, tocmai aceste credințe sunt ceea ce contestă adesea filosofii, ceea ce pun ei sub semnul întrebării atunci când îndeamnă la reflecție individuală și scepticism. Nu e de mirare, așadar, că mulți n-au fost prea iubiți la vremea lor și că unii au plătit scump, chiar cu viața, îndrăzneala de a gândi pe cont propriu.

Filosoful grec Socrate, de exemplu, a fost condamnat la moarte de tribunalul atenian. Capetele de acuzare? Coruperea tineretului – pe care îl învăța să pună la îndoială autoritatea –, necredința în zeii cetății și introducerea unor divinități străine – Socrate vorbea adesea despre un *daimon* personal, a cărui natură nu fusese pe deplin înțeleasă de interlocutorii lui. Până în ultima clipă, Socrate a fost un exemplu de demnitate și de stăpânire de sine, lucru admirat și astăzi, la peste două milenii de la moartea sa.

Aproape 500 de ani mai târziu, filosoful roman Seneca, de altfel un admirator al lui Socrate, a fost forțat de împăratul Nero, căruia îi fusese profesor și consilier, să-și ia viața pentru o vină mai degrabă închipuită. Seneca fusese acuzat că ar fi luat parte la un complot împotriva împăratului, ceea ce s-a dovedit a nu fi adevărat. După ce i se înmânează ordinul de condamnare la moarte prin sinucidere, filosoful dovedește un pragmatism și o luciditate remarcabile, amintindu-le prietenilor săi la ce servește filosofia pe care au practicat-o împreună atâția ani și care le-a dat capacitatea de a anticipa, de a înțelege și de a accepta ceea ce tocmai se întâmplă:

Neînfricoșat, Seneca cere tăblițele testamentului și, la refuzul centurionului, întorcându-se către prieteni,

Fig. 1. Eduardo Barrón, Nero și Seneca, sculptură, 1904, Muzeul Prado, Madrid.

declară că, fiind oprit să le mulțumească pentru serviciile lor, el le lasă singurul bun pe care-l are și totuși cel mai prețios, icoana vieții sale, pe care, dacă o vor păstra în minte, vor dobândi faima vieții virtuose, răsplată a prieteniei lor statornice. Totodată, oprindu-le lacrimile, când cu vorbe blânde, când pe un ton mai sever, apelează la tăria lor sufletească, întrebându-i de mai multe ori: „Unde sunt preceptele filozofiei, unde este doctrina meditată timp de-atâția ani împotriva accidentelor sorții? Cine nu cunoștea cruzimea lui Nero? După uciderea mamei sale și a fratelui său,

nu-i mai rămânea altceva decât să adauge uciderea celui care l-a crescut și l-a instruit.”¹

Lista celor care au suferit în urma contactului brutal cu autoritățile este impresionantă. E important să înțelegi însă că filosofii nu promovează suspiciunea sau rebeliunea deschisă pentru că sunt mari amatori de scandal. Atitudinea lor este mai degrabă una de cultivare a unor valori (supremă fiind, desigur, dragostea de înțelepciune) care pot intra câteodată în conflict cu puterea. Și nu ține de niște vremuri de mult apuse, fără legătură cu ceea ce trăim azi, așa cum ai putea crede. Diferența dintre epocile istorice este mai degrabă superficială. Reținem numele acestor oameni extrem de curajoși tocmai pentru că, în orice epocă istorică, curajul este o virtute fundamentală, la fel cum sunt și pasiunea pentru libertate sau dragostea de adevăr. E-adevărat, avem, poate, zilnic ocazia să admirăm acte de curaj și de demnitate, ori de sfidare a autorității. Filosofii transformă însă în program de viață ceea ce pentru alții e doar un impuls, schimbând în comportament conștient și asumat ceea ce pentru majoritatea oamenilor e mai degrabă un eveniment izolat. Asta nu-i face pe toți niște eroi, evident.

Citind cele de mai sus, cred că ți-ai dat seama deja că și tu ai multe trăsături care ar putea deveni virtuți filosofice. De exemplu, nu prea iubești autoritatea și ai tendința de-a o contesta. Cel mai probabil, artiștii tăi preferați, modele pentru tine, sunt muzicieni îmbrăcați ciudat, cu melodii ale căror versuri denunță

¹ Tacitus, *Anale*, traducere de Gh. Guțu, Editura Humanitas, București, 2025, p. 518.

ipocrizia societății și diferitele forme de violență și nedreptate. Te simți adesea exasperat/ă de unii adulți din preajmă și ai impresia că nimeni din generația părinților tăi nu îți înțelege cu adevărat grijile și problemele. Vrei să faci lumea mai bună și să înțelegi cine ești. Cum ar putea să te ajute filosofia la toate astea? De ce te-ar interesa ea?

În primul rând, pentru că, în încercarea de a găsi răspunsuri și soluții la problemele tale, printre mințile filosofice te vei afla în cea mai bună companie cu putință. Nimeni nu gândește exclusiv pe cont propriu și, dacă tot se va întâmpla să te inspire din gândurile și ideile altora, e preferabil să o faci apelând la oamenii care au gândit cel mai profund și mai serios de-a lungul istoriei.

Apoi, pentru că practicarea filosofiei îți va oferi în timp instrumente redutabile pentru a gândi pe cont propriu și a înțelege lumea. Vei învăța să pui întrebările care contează, să faci distincțiile utile, să evaluezi corect argumentele proprii și pe ale altora, adică să fii mai greu de dus de nas, mai sceptic/ă și, prin urmare, mai pregătit/ă pentru lumea în care trăim.

De asemenea, filosofia îți va deschide o ușă către cine ești ori cine poți deveni, îți va da posibilitatea să descoperi ce te face unic/ă și să construiești în fiecare zi persoana care îți dorești să fii. Trăim vremuri în care oamenii sunt ușor de sedus și de confiscat din propriile lor vieți, subjugăți de o tentație sau alta. Filosofii știu însă (au știut-o mereu) că nu există fericire și împlinire decât dacă ne preocupăm ca viața noastră să fie una armonioasă și plină de sens. Studiile contemporane confirmă ceea ce anticii au intuit demult: calitatea vieții e mult mai legată de relațiile sociale, de munca cu sens și de experiențele sufletești decât de,

să zicem, posesia de bani și bunuri. Ar fi o greșeală serioasă să crezi că acestea din urmă rezolvă pur și simplu problema fericirii.

Am să-ți mai spun și că *filosofia te poate face în timp o ființă mai bună și mai lucidă din punct de vedere moral*. Relațiile cu oamenii, fie că ne sunt apropiate, fie că sunt simpli colegi ori chiar necunoscuți, implică arta de a **discerne între** bine și rău, de a lua decizii cu caracter etic și nimic nu te poate pregăti mai bine pentru asta decât filosofia. Alegerile morale nu sunt întotdeauna simple, dar ele ne pot conferi demnitate, valoare personală și chiar bucurie atunci când sunt făcute voluntar și cu bune intenții.

Nu în ultimul rând, dacă nu cumva chiar în primul, *practicarea filosofiei înseamnă bucurie, satisfacție, plăcerea unică de a ști, de a înțelege, de a fi o fărâmbă conștientă din acest univers vast*.

La drept vorbind, nu poți să **nu** fii interesat de filosofie, fiindcă nu există om care să nu aplice în existența lui precepte și credințe de ordin filosofic. Viața lipsită de dimensiunea filosofică este o absurditate. Doar că cei mai mulți oameni nu sunt neapărat conștienți de faptul că ideile lor cele mai dragi și opțiunile lor de viață sunt... filosofice. Le-au preluat fără să reflecteze serios asupra lor, fără să se gândească la consecințele adoptării lor și fără să le transforme într-un program conștient de viață. În toate cărțile pe care le citești și în toată muzica pe care o asculți, vei întâlni subiecte filosofice consacrate – dragostea, averea, relațiile cu ceilalți oameni... Studiul filosofiei îți va da tocmai instrumentele pentru a transforma aceste experiențe într-o gândire coerentă, care să-ți determine comportamentul și deciziile. Nu

e puțin lucru și mă bucur că începem împreună drumul acesta. Noi, tu și cu mine, credem, aidoma lui Socrate, că o viață necercetată nu merită cu adevărat trăită. Și știm că reflecția conferă vieții o dimensiune și o statură care o fac să fie mai mult decât suma unor întâmplări.

Îmi doresc să fac posibilă pentru tine, în paginile următoare, o întâlnire memorabilă și, pe cât posibil, transformatoare cu filosofia. Nu vei citi, așadar, o prezentare scorțoasă, nici o istorie amănunțită și voi omite destule nume mari și momente critice din istoria gândirii. Călătoria noastră va aduce mai mult cu plimbarea printr-o țară a minunilor, mirărilor fertile și întrebărilor curajoase, cu o expediție care, deși nu îți va permite să explorezi tot, îți poate aprinde în suflet un dor constant de a reveni, iar și iar, pentru a descoperi mai mult.

Vom privi în urmă, către istoria filosofiei, pentru că nu poți începe nimic fără să știi ce anume continui, dar vom ține un ochi deschis, desigur, asupra prezentului și viitorului. În ciuda a ceea ce se spune de obicei despre filosofi, gânditorii cei mai relevanți nu sunt cei pierduți în reverii lipsite de utilitate, ci, dimpotrivă, aceia care reușesc să rămână conectați la problemele timpului lor și care își sprijină contemporanii punându-și la treabă luciditatea și spiritul analitic. Iar cum epoca noastră cere mai mult decât oricând gândire critică, în fiecare capitol vom reflecta și la felul cum gândim.

